

УДК 331.5-027.1 (477)

Зелінська А.М.

*кандидат економічних наук, доцент
Житомирського національного агроєкологічного університету*

Копитова І.В.

*кандидат економічних наук, доцент
Житомирського національного агроєкологічного університету***СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ****CURRENT STATE AND DEVELOPMENT TENDENCIES
OF THE LABOR MARKET IN UKRAINE****АНОТАЦІЯ**

У статті здійснено аналіз сучасного стану економічної активності населення та ринку праці в Україні. Ідентифіковано наявні проблеми забезпечення продуктивної зайнятості. За допомогою методу статистичного групування виявлено тісний взаємозв'язок між можливістю працевлаштування населення та рівнем безробіття й матеріальної мотивації високопродуктивної праці. Розроблено, а також обґрунтовано напрями й механізми регулювання ринку праці в сучасних умовах.

Ключові слова: ринок праці, економічно активне населення, попит, пропозиція, зайнятість.

АННОТАЦИЯ

В статье осуществлен анализ современного состояния экономической активности населения и рынка труда в Украине. Идентифицированы существующие проблемы обеспечения производительной занятости. С помощью метода статистического группирования обнаружена тесная взаимосвязь между возможностью трудоустройства населения и уровнем безработицы и материальной мотивации высокопроизводительного труда. Разработаны, а также обоснованы направления и механизмы регулирования рынка труда в современных условиях.

Ключевые слова: рынок труда, экономически активное население, спрос, предложение, занятость.

ANNOTATION

In the article it is carried out the analysis of the current state of economic activity and the labor market in Ukraine. It is identified the existing problems of the productive employment. By means of statistical clustering method, it was revealed a direct link between the employment opportunity of the population and the level of unemployment and financial motivation for highly productive work. It is developed and reinforced directions and mechanisms of the labor market regulation in modern conditions.

Key words: labor market, economically active population, demand, supply, employment.

Постановка проблеми. Становлення та розвиток ринкових відносин, євроінтеграційні та глобалізаційні процеси в Україні здійснюють вплив як на функціонування економічної системи держави загалом, так і на формування її окремих елементів. Системна криза трансформаційного періоду призвела до погіршення всіх складових соціального розвитку в Україні, а саме зниження демографічних показників; падіння загального рівня життя та погіршення стану здоров'я населення; зростання міграційних процесів тощо. Це суттєво позначилося на формуванні ринку праці, загострило наявні проблеми у сфері зайнятості, а також породило нові. Крім того, вищевказані негативні тенденції посилюються регіональними диспропорціями соціально-економічного стану, нерівномір-

ністю розвитку ринку праці та неефективними механізмами забезпечення продуктивної зайнятості населення з визначенням необхідності нових наукових досліджень щодо обґрунтування напрямів та механізмів регулювання ринку праці в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичні та методологічні аспекти функціонування ринку праці в системі соціально-трудова відносин висвітлені у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, а саме у роботах, наприклад, Д. Богині, П. Василенко, Н. Волгіна, О. Грішнєвої, В. Данюка, Г. Завіновської, А. Ілляшенка, А. Колот [3], О. Крушельницької, Е. Лібанової [4], А. Нікіфорова, І. Петрової, В. Петюха, І. Рогова, У. Садової [5], І. Христофорова, С. Шапіро.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте окремі питання, пов'язані із сучасними особливостями формування та розвитку ринку праці як основної складової соціальної безпеки країни, залишаються актуальними й потребують поглиблених наукових розвідок.

Мета статті полягає у дослідженні сучасного стану ринку праці в Україні, виявленні взаємозв'язку між можливістю працевлаштування та рівнем безробіття населення, ідентифікації наявних проблем забезпечення продуктивної зайнятості, окресленні шляхів їх вирішення.

Теоретичну й методологічну основу дослідження становили фундаментальні положення класичних і сучасних теорій зайнятості, наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних учених щодо проблем формування ринку праці та його регулювання, висновки і рекомендації Міжнародної організації праці щодо продуктивної зайнятості населення та нормативного регулювання соціально-трудова відносин, чинне законодавство України, яке регламентує трудову діяльність та визначає соціальну політику в країні. В процесі дослідження та оброблення даних використовувались загальні й спеціальні методи наукового пошуку, зокрема для з'ясування загальних тенденцій розвитку та особливостей формування ринку праці на су-

часному етапі використовувались порівняльний метод та метод аналізу і синтезу; для визначення впливу можливості працевлаштування на рівень зайнятості – статистико-економічний метод; для формулювання висновків та пропозицій – абстрактно-логічний та метод узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що ринок праці є динамічною системою, комплексом соціально-трудова відносин щодо умов наймання, використання й обміну робочої сили. В контексті дослідження В. Ярошенко справедливо зазначає, що важливою характеристикою ринку праці є його збалансованість, яка полягає в динамічній відповідності між пропозицією робочих місць і потребою суб'єктів господарювання різних форм власності в ресурсах праці та високопродуктивній зайнятості економічно активного населення [9]. В табл. 1 наведено показники, які характеризують стан та динаміку економічної активності населення України за останні 5 років.

Протягом 2011–2015 рр. спостерігається негативна тенденція до зменшення кількості економічно активного населення в Україні. Якщо аналізувати населення у віці 15–70 років, то можна побачити, що за вказаний період цей показник зменшився на 4 059,0 тис. осіб, або на 17,9%, що свідчить про зменшення трудового потенціалу в державі. Також за аналізований період спостерігається поступове зменшення кількості зайнятого населення на 3 881,0 тис. осіб, або на 19,1%. Водночас за цей період відбулося зменшення кількості безробітних на 78,0 тис. осіб (на 4,5%). Проте викликає занепокоєння факт зростання чисельності безробітних по відношенню до економічно активного населення: у 2011 р. цей показник складав 7,9%, а у 2015 р. – вже 9,1%.

Навантаження на 1 вільне робоче місце (вакантну посаду) у 2014 р. було 14 осіб, у

2015 р. – 19 осіб. У 2014 р. були працевлаштовані 494,6 тис. зареєстрованих безробітних, у 2015 р. – 444,7 тис. осіб, що на 49,9 тис. осіб менше. Щороку знижується потреба роботодавців у працівниках для заміщення вільних робочих місць (вакантних посад). У 2014 р. їх було 35,3 тис. осіб, у 2015 р. – 25,9 тис. осіб [7, с. 49].

Відомо, що безробіття є однією з форм прояву макроекономічної нестабільності в умовах циклічного розвитку економіки. Проблема зростання безробіття стала найбільшочішою в умовах розгортання світової фінансово-економічної кризи та у посткризовий період. Деструктивний вплив безробіття на економіку виявляється у зменшенні рівня доходів населення, посиленні тиску на державний бюджет, поширенні негативних психологічних тенденцій у суспільстві, порушенні суспільного спокою. Крім того, кожен процент перевищення фактичного рівня безробіття над природним зменшує обсяг ВВП на 2,5% [2, с. 465]. В табл. 2 наведено основні показники, які характеризують стан ринку праці в Україні за 2011–2015 рр.

Варто зазначити, що зайнятість є важливою умовою реалізації працівником своїх здібностей і функцій. Вона виявляється через систему економічних відносин щодо забезпечення громадян робочими місцями та визначення форм участі в суспільному виробництві з метою одержання засобів до існування. У 2015 р. у виробничо-фінансовій та соціальній сфері України було зайнято 9 501,1 тис. найманих працівників. Протягом аналізованого періоду кількість персоналу установ та організацій зменшилась на 2 592,7 тис. осіб, або на 21,4%. Основними причинами незайнятості у 2015 р. були такі: вивільнені з економічних причин 37,7%; звільнені за власним бажанням 32,6%; демобілізовані з військової строкової служби 0,3%; не працевлаштовані після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів I–IV рівнів акре-

Таблиця 1
Стан та динаміка економічної активності населення України у 2011–2015 рр.*

Показники	Роки					2015 р. до 2011 р., +, –
	2011	2012	2013	2014	2015	
Економічно активне населення у віці 15–70 років, тис. осіб	22 056,9	22 011,5	21 980,6	19 920,9	18 097,9	-4 059,0
Зайняті, тис. осіб, всього	20 324,2	20 354,3	20 404,1	18 073,3	16 443,2	-3 881,0
зокрема, у % до економічно активного населення	92,1	92,5	92,8	90,7	90,9	-1,2
Безробітні, тис. осіб, всього	1 732,7	1 657,2	1 576,5	1 847,6	1 654,7	-78,0
зокрема, у % до економічно активного населення	7,9	7,5	7,2	9,3	9,1	1,2
Економічно неактивне населення, тис. осіб	12 265,5	12 055,3	11 861,7	12 023,0	10 925,5	-1 340,0
Кількість суб'єктів ЄДРПОУ, всього, тис. одиниць	1 081,0	1 104,7	1 138,3	1 109,6	1 159,9	78,9
зокрема, з розрахунку на 100 осіб економічно активного населення, тис. од.	49,0	50,2	51,8	55,7	64,1	15,1

* За матеріалами вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності
Джерело: розраховано за даними [7, с. 49–51, с. 245]

дитації 16,5 %; звільнені за станом здоров'я, через оформлення пенсії за віком, інвалідністю 0,9%; звільнені у зв'язку з закінченням строку контракту 7,5%; інші причини безробіття склали 4,5% [7, с. 58]. У 2015 р. зросла середня тривалість незайнятості, яка склала 12 місяців, а також збільшилась середня тривалість пошуку роботи. Викликає занепокоєння той факт, що питома вага найманих працівників підприємств та організацій складає лише 52,5% від загальної кількості зайнятих в Україні, тобто частка самозайнятих сягає 47,5%, що негативно позначається на рівні їх соціальної захищеності.

Проведений аналіз стану регіональних ринків праці свідчить про наявність дисбалансу між попитом та пропозицією робочої сили в усіх регіонах України. При цьому в окремих областях України, зокрема у Вінницькій, Донецькій, Хмельницькій та Черкаській, на 10 вакансій у 2015 р. претендували 415–621 осіб. В Запорізькій та Луганській областях навантаження зареєстрованих безробітних на 10 вільних робочих місць сягнуло катастрофічних позначок та становило 1 846 та 1 400 осіб відповідно. Досліджуючи глобальні тенденції, які визначають особливості функціонування вітчизняного ринку праці, В. Близнюк зазначає, що основними детермінантами структурних диспропорцій ринку праці є нестабільність політичної ситуації, відсутність узгодженості дій суб'єктів державного управління, структурна, макроекономічна та інституційна кризи, що призводить до скорочення можливостей створення нових робочих місць, поступового зриву обсягів попиту на робочу силу з одночасним наростанням деформаційних змін у його структурі [1, с. 92].

Економічне зростання створює передумови для збільшення зайнятості та доходів населення, підвищення продуктивності його праці. Згідно з даними Державної служби статистики України в Єдиному державному реєстрі під-

приємств та організацій України (ЄДРПОУ) у 2015 р. були зареєстровані 1 159,9 тис. підприємств, що є юридичними особами, та їх відокремлених підрозділів, що на 78,9 тис. од., або 7,3% більше, ніж у 2011 р. З метою визначення впливу можливості працевлаштування на покращення життєвого рівня населення було проведено групування 24 областей України за кількістю підприємств з розрахунку на 1 000 осіб наявного населення (табл. 3).

Згідно з результатами проведених розрахунків до першої групи ввійшли Закарпатська, Рівненська, Чернівецька області, де на 1 000 осіб наявного населення припадає 16,6 суб'єктів ЄДРПОУ; до другої групи ввійшли Вінницька, Волинська, Івано-Франківська, Луганська, Тернопільська, Сумська та Чернігівська області; третю групу сформували Кіровоградська, Полтавська, Хмельницька та Черкаська області. До складу четвертої групи ввійшли Житомирська, Запорізька, Львівська, Харківська та Херсонська області. Найбільше підприємств-суб'єктів ЄДРПОУ з розрахунку на 1 000 осіб наявного населення (35,9 од.) нараховується у п'ятій групі, яка включає Дніпропетровську, Донецьку, Київську, Миколаївську та Одеську області.

Із збільшенням кількості підприємств, які забезпечують населення робочими місцями, зростає життєвий рівень працівників, що виявляється в підвищенні заробітної плати. Також спостерігається зростання обсягів отриманого валового регіонального продукту з розрахунку на 1 особу. Так, в областях, які ввійшли до п'ятої групи, кількість суб'єктів ЄДРПОУ на 1 000 осіб наявного населення на 19,3 од. вище, ніж у першій. Як наслідок, середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників зросла на 941,33 грн., на 29 438,33 грн. отримано більше валового регіонального продукту з розрахунку на 1 особу

Таблиця 2

Сучасний стан та характеристика ринку праці України у 2011–2015 рр.

Показники	Роки					2015 р. до 2011 р., +, –
	2011	2012	2013	2014	2015	
Наймані працівники установ та організацій, всього, тис. осіб	12 093,8	12 181,3	11 700,5	10 565,2	9 501,1	-2 592,7
• зокрема, у % до всіх зайнятих	54,8	55,3	53,2	53,0	52,5	-2,3
Всього безробітних, тис. осіб	1 732,7	1 657,2	1 576,5	1 847,6	1 654,7	-78,0
• зокрема, особи, які раніше мали роботу;	1 319,2;	1 283,4;	1 187,8;	1 411,1;	1 288,0;	-31,2;
• у % до всіх безробітних	76,1	77,4	75,3	76,4	77,8	1,7
• зокрема, особи, які шукали роботу, намагались організувати власну справу;	1 674,4;	1 608,5;	1 537,2;	1 801,6;	1 617,4;	-57,0;
• у % до всіх безробітних	96,6	97,1	97,5	97,5	97,7	1,1
Середня тривалість незайнятості, міс.	11	11	10	9	12	1
Середня тривалість пошуку роботи, міс.	6	6	6	5	7	1

Джерело: розраховано за даними [7, с. 50–57]

Таблиця 3

Групування областей України за кількістю суб'єктів ЄДРПОУ з розрахунку на 1 000 осіб наявного населення, 2015 р.

Показник	Групи областей за кількістю підприємств з розрахунку на 1 000 осіб наявного населення, од.					Відхил. 5 групи від 1, (+; -)	По Україні
	1	2	3	4	5		
	до 17,4	від 17,5 до 20,0	від 20,1 до 22,6	від 22,7 до 25,5	понад 25,6		
Кількість областей у групі	3	7	4	5	5	+2	24
Припадає суб'єктів ЄДРПОУ на 1 000 осіб наявного населення, од.	16,6	18,8	21,6	24,5	35,9	+19,3	27,1
Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників, грн.	3 334,67	3 322,00	3 449,00	4 484,25	4 276,00	+941,33	4 195
Валовий регіональний продукт з розрахунку на 1 особу (у фактичних цінах), грн.	20 161,67	23 639,86	31 237,75	36 870,60	49 600,00	+29 438,33	36 904
Працевлаштовано, тис. осіб	9,9	14,3	19,9	20,5	24,6	+14,7	x

Джерело: розраховано за даними [8]

(у фактичних цінах). Варто зазначити, що у п'ятій групі на 14,7 тис. осіб вища кількість працевлаштованих громадян.

Висновки. В результаті дослідження встановлено, що відсутність ефективних реформ політики зайнятості, формування та функціонування ринку праці в Україні призвела до таких негативних наслідків, як скорочення робочих місць, збільшення самозайнятості, зникнення вимог щодо якості робочої сили, зростання нелегальної трудової міграції та соціальної напруги загалом. Виявлено негативні зміни більшості показників, що стосуються економічної активності населення, зайнятості, безробіття за 2011–2015 рр. Протягом аналізованого періоду спостерігається поступове зменшення чисельності найманих працівників з 12 093,8 тис. осіб у 2011 р. до 9 501,1 тис. осіб у 2015 р., або на 2 592,7 тис. осіб, тобто на 21,4%. Визначено, що на ринку праці України нині існує певний структурний дисбаланс попиту і пропозиції.

Отже, механізм регулювання зайнятості населення та вітчизняного ринку праці повинен включати в себе сукупність методів, засобів та інструментів, за допомогою яких справлятиметься регуляторний вплив на сферу зайнятості населення з метою забезпечення оптимізації її структури та досягнення високопродуктивного рівня. Доцільним вбачається, по-перше, упорядкування процесів, пов'язаних з перерозподілом зайнятого населення між галузями та секторами економіки; по-друге, підвищення територіальної мобільності з метою забезпечення збалансованості між попитом та пропозицією робочої сили; по-третє, розробка механізмів

щодо стимулювання роботодавців до створення нових робочих місць та розвитку на цій основі цивілізованого соціально орієнтованого ринку праці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Близнюк В. Метаморфози ринку праці: глобальні тенденції та вітчизняні особливості / В. Близнюк // Реконструктивний економічний розвиток: основні напрями, ефективність і соціальна справедливість : [монографічний збірник] / за ред. В. Гейця, А. Гриценка. – К. : ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2016. – С. 89–109. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ief.org.ua/docs/scc/2.pdf>.
2. Економічна теорія. Політекономія : [підручник] / [В. Базилевич, В. Попов, К. Базилевич та ін.] ; за ред. В. Базилевича. – 8-ме вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2012. – 702 с.
3. Колот А. Соціально-трудові відносини: теорія і практика регулювання : [монографія] / А. Колот. – К. : КНЕУ, 2013. – 230 с.
4. Лібанова Е. Ринок праці : [навч. посібник] / Е. Лібанова. – К. : ЦНЛ, 2003. – 236 с.
5. Олісевич М. Економетричний аналіз взаємозв'язків між показниками ринку праці в Україні / М. Олісевич // Регіональна бізнес-економіка та управління. – 2013. – № 2. – С. 24–29.
6. Садова У. Соціальна політика в Україні: регіональні дослідження і перспективи розвитку : [монографія] / У. Садова. – Львів : ІРД НАН України, 2005. – 408 с.
7. Статистичний щорічник України за 2015 р. / за ред. І. Жук. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 575 с.
8. Україна у цифрах 2015 р. : статистичний збірник / за ред. І. Жук. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 239 с.
9. Ярошенко В. Державні механізми регулювання ринку праці в Україні / В. Ярошенко // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 8. – С. 30–38.